

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

Слов'янський світ і Україна

Збірник наукових праць на пошану
ректора Рівненського державного гуманітарного університету,
професора Руслана Постолювського

Рівне
Видавець О. Зень
2021

УДК 94(367):94(477)
С-481

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 6 від 30 червня 2021 р.)

Рецензенти:

Анатолій Філінюк – доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України Кам'янець-
Подільського національного університету імені
Івана Огієнка

Володимир Фісанов – доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної інформації
Чернівецького національного університету імені
Юрія Федьковича

Тарас Чухліб – доктор історичних наук, провідний науковий
співробітник Інституту історії України НАН
України

Відповідальний редактор
кандидат історичних наук, професор **Валерій Шеретюк**

Слов'янський світ і Україна: Збірник наукових праць на пошану ректора Рівненського державного гуманітарного університету, професора Руслана Постолювського. – Рівне : О. Зень, 2021. – 432 с.

ISBN 978-617-601-377-8

Видання присвячене 70-річчю від дня народження професора, ректора Рівненського державного гуманітарного університету, заслуженого діяча науки і техніки України, члена-кореспондента Академії педагогічних та соціальних наук, члена-кореспондента Міжнародної слов'янської академії Р. М. Постолювського. У збірнику подані наукові розвідки з історії слов'янських народів та широкого спектру проблем української історії різних періодів. Серед авторів – науковці з академічних установ та вишів України й зарубіжжя.

Видання розраховане на науковий та викладацький загал, студентів, та всіх, хто небайдужий до історії.

УДК 94(367):94(477)

ISBN 978-617-601-377-8

© Рівненський державний
гуманітарний університет, 2021

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

В статті здійснено аналіз основних положень інтеграційних теорій та концепцій з метою визначити умови інтенсифікації двостороннього політичного співробітництва, що об'єктивно прискорило б реалізацію європейського вибору і набуття Україною повноправного членства в ЄС.

У науковій розвідці зіставлені висновки представників різних теоретичних підходів щодо поглиблення політичної взаємодії суб'єктів інтеграційного процесу, входження в європейський простір безпеки, зменшення політичних ризиків процесу розширення ЄС.

Доведено, що для пояснення реальних процесів інтеграції має бути використаний весь накопичений науковий арсенал теорій інтеграції, кожна з яких порушує суттєві проблеми і пропонує слушні способи їх розв'язання.

Ключові слова: європейська інтеграція, теорії інтеграції, Україна – Європейський Союз.

CONCEPTUAL FUNDAMENTALS OF EUROPEAN INTEGRATION

The article analyzes the main provisions of integration theories and concepts in order to determine the conditions for intensification of bilateral political cooperation, which would objectively accelerate the implementation of the European choice and Ukraine's full membership in the EU.

Scientific investigation compares the conclusions of representatives of various theoretical approaches regarding deepening the political interaction of the integration process subjects, entry into the European security space, reducing the political risks of the EU enlargement process.

It has been proved that the whole accumulated scientific arsenal of integration theories should be used to explain the real processes of integration, each of which raises significant problems and offers appropriate ways to solve them.

Key words: European integration, theories of integration, Ukraine – European Union.

Постановка проблеми. Однією із закономірностей світового розвитку є розгортання інтеграційних процесів, які посилюються на зламі тисячоліть, поєднуючись одночасно з дезінтеграційними тенденціями. Значним є вплив міжнародних інтеграційних процесів на функціонування не лише регіональних міжнародних систем і становлення нового міжнародного порядку, а й окремих суспільств та держав, їхньої внутрішньої політики на щоденне життя людей.

Інтеграція є явищем, яке об'єктивно властиве людським спільнотам і супроводжує їхній розвиток від початку існування людини, виявляючись на різних рівнях суспільної організації – від міжособистісного до міждержавного. В історичному аспекті первинними були процеси внутрішньої інтеграції (консолідації) спільнот, які стали передумовою для зовнішньої (міжнародної та міждержавної) інтеграції.

У загальному розумінні інтеграція (від лат. слів *integer* – цілий та *integratio* – відновлювати, поповнювати) означає поєднання в ціле окремих частин,

елементів, які набувають деяких ознак цілого, а, отже, функцію системи. Як цивілізаційне явище вона пов'язана з прагненням до впорядкованості суспільних відносин та людського соціуму загалом. Т. Парсонс розуміє інтеграцію як структури та процеси, за допомогою яких відносини між частинами соціальної системи впорядковуються способом, що забезпечує їхнє гармонійне функціонування в системі [1, с. 364]. Загалом, як системне явище інтеграція може бути інтерпретована як *стан* пов'язаності окремих диференційованих частин в ціле та як *процес його досягнення*, а також як процес *входження* в систему окремого елемента. Інтеграція – це завжди свідоме взаємодія (interaction) елементів, а не односторонні дії (action). Результатом, наслідком інтеграційних взаємодій є виникнення цілісності, що має нові якості та сутність. У процесі взаємодії відбувається формування (примусово або органічно) інтересів, цілей, які усвідомлюються як спільні для цієї цілісності. В такому сенсі інтеграцію інколи визначають як злиття (Й. Галтунг) [11, с. 67].

У випадку Європейського Союзу, це створення структури з наднаціональними ознаками. Шляхи реалізації та формування пріоритетів єдиної політики зумовлені чималим історичним, економічним, політичним досвідом цієї організації [2, с. 26]. Європа, яка поступово реорганізувалась у Євросоюз, має необхідний потенціал у політичній, військовій і економічній сферах, щоб залучати різні країни на диференційно гнучкій основі до процесу зміцнення регіональної стабільності й поступового розширення рамок транс'європейського співробітництва. Інтеграційні процеси набирають ходи, і Україна не може перебувати осторонь кардинальних перетворень в регіоні. Європейський Союз відіграє в міжнародних відносинах помітну роль стосовно вироблення ціннісних принципів і правил поведінки держав, а також у процесі застосування цих правил у практиці міждержавного спілкування. Особливо важливим і привабливим є те, що протягом кількох десятиліть інтеграційний простір Євросоюзу перетворився на основний центр випробування життєвості конкретних політичних і правових установок. До них належать і актуальні політичні проблеми, такі як співвідношення сучасної ролі держави й державного суверенітету, пріоритет індивідуальних прав особи, порівняно з правами групи, а прав людини – з національними інтересами [7, с. 245].

Трансформація європейської та світової політик і відповідні зміни в глобальній і регіональній стратегії ЄС обумовлюють потребу вироблення комплексного бачення основних напрямків еволюції західноєвропейської спільноти [3, с. 43].

Як бажаний або логічний результат інтеграційного процесу часто розглядається політичне об'єднання.

Хоча окремі підходи в межах теоретичного дослідження європейської інтеграції пов'язані єдиним семантичним вихідним пунктом – розумінням, що інтеграція є поєднанням окремих частин або одиниць у більше ціле, що становить для деяких з них процес, або інший стан, а для декотрих – і одне й друге водночас, – це аж ніяк не означає суттєвих смислових відмінностей між окремими підходами. Адже, будь-яка інтеграція – надто складний і багаторівневий процес, щоб його можна було досягнути за допомогою інструментарію лише якогось одного підходу.

Характерно, однак, що всі підходи в політичній теорії інтеграції, незважаючи на різні дефініції станів та відносин, котрі існують всередині цілого, зосереджуються переважно на стосунках між суспільством і об'єднанням індивідів та політичних одиниць. Важливо усвідомлювати при цьому, що інтеграція відбувається водночас і на національному рівні, з інтегруванням відносин у межах державних кордонів, і на міждержавному, коли інтеграція в економічній, політичній та культурній сферах поєднує держави [5, с. 36].

З метою визначити умови інтенсифікації двостороннього політичного співробітництва, що об'єктивно прискорило б реалізацію європейського вибору і набуття Україною повноправного членства в ЄС, зіставлені висновки представників різних теоретичних підходів щодо поглиблення політичної взаємодії суб'єктів інтеграційного процесу, входження в європейський простір безпеки, зменшення політичних ризиків процесу розширення ЄС.

Першим структурним підходом до вирішення проблеми конфронтації європейських націй був федералізм. Основною ідеєю даної теорії є певна конституційна угода, за якою влада розподіляється на два, або більше рівнів управління, тобто федеральний рівень і управління складовими частинами [9, с. 90]. Федеральні системи ґрунтуються на принципових компромісах, що передбачають певну угоду між територіальними одиницями. Ці територіальні одиниці делегують певну частину владних повноважень спільним централізованим інститутам, але самі утримують значну частину влади і залишаються самостійними суб'єктами політики з автономним статусом [10]. Федералістській формулі властиві дві принципи переваги. Перша – запобігання встановленню контролю над системою з федеративним устроєм з боку будь-якої окремої владної групи. Друга – федеративна держава є міцнішим суб'єктом міжнародних відносин перед небезпекою зовнішньої загрози. Обидві переваги спрямовані на відвернення конфліктних тенденцій, властивих системі європейських держав, шляхом федералістського розв'язання проблеми [5, с. 40].

Оригінальним підходом до вивчення питання європейської інтеграції була теорія функціоналізму, презентована у працях Девіда Мітрані. Вчений пропонує універсальне, а не регіональне вирішення проблеми, яку він описав як „поєднання спільного інтересу без шкоди для індивідуальних інтересів”. На думку Д. Мітрані, центральним елементом теорії повинна бути опозиція до націоналізму та територіальної системи влади [4, с. 26]. Історичне значення функціоналізму полягає в тім, що він заклав основи неофункціоналістської теорії інтеграції – галузі теорії міжнародних відносин, що найбільше асоціюється з розвитком Європейських Співтовариств [5, с. 49].

Схема інтеграційного процесу, згідно з неофункціоналістською теорією, є такою: створення наднаціональної політичної влади, яку уповноважено забезпечувати інтеграцію у найбільш важливих галузях; залучення до інтеграційного процесу інших секторів економіки в результаті „функціонального тиску” вже інтегрованих секторів; позитивне сприйняття суспільством зростання значущості наднаціональної політичної влади як усвідомлення того, що створені у такий спосіб структури спроможні найбільш ефективно забезпечити суспільний матеріальний інтерес; інституціоналізація наднаціональної політичної влади з метою управління інтеграційним процесом. Механізм впровадження такої моделі

ґрунтувався на реалізації ідеї „переливу” („*spillover*”). Оптимістичним є висновок неофункціоналістів щодо неминучості розширення ЄС в майбутньому, оскільки цей процес є важливим чинником поглиблення інтеграції [8, с. 290].

На відміну від неофункціоналістів, представники міжкурядового підходу – інтергувернменталізму С.Хоффман, Е.Моравчик і Р.Путман доводили, що саме держави, залишаючись головним суб’єктом міжнародних відносин, відіграють вирішальну роль в інтеграційному процесі, при цьому функції наднаціональних політичних інституцій повністю визначені саме волею лідерів національних держав. Взаємодія держав-членів ЄС зміцнює позиції їхніх урядів у внутрішньополітичному житті. Вчені дійшли висновку: інтеграція практично укріплює інститут суверенітету держави. Заінтересованість найбільш впливових держав-членів у подальшій інтеграції є пріоритетною тезою в обґрунтуванні розширення ЄС, а ідея розширення знаходить підтримку урядів, якщо мотиви для цього будуть представлені його інституціями як досить вагомі [5, с. 64].

Класичні західні теорії не фокусують увагу на дослідженні політики країн-кандидатів на вступ, як і тих країн, чії політичні еліти проголосили намір набути членства в ЄС, але науковий доробок дослідників євроінтеграції становить інтерес, передусім, для формування стратегії вступу до ЄС. Аналіз концепцій поглиблення політичної взаємодії дав можливість виокремити два перспективні напрями інтеграційної політики України: створення внутрішніх передумов зближення з ЄС і забезпечення ефективної дії політико-правового механізму співробітництва.

Карл Дойч розвинув теорію трансакціоналізму на основі нового бачення традиційної концепції європейського простору безпеки. Його дослідження проблем запобігання загрозам європейській спільноті орієнтоване на політологічний прогноз і розробку принципів політичної взаємодії за ймовірними сценаріями розвитку міжнародних відносин. Нова інтерпретація базується не на територіальних ознаках, як основі співробітництва, а на спільності демократичних цінностей. Входження до простору безпеки не обмежується формальною належністю до ЄС, що *de facto* створює передумови для поглиблення співробітництва та подальшого приєднання *de jure*. Узагальнюючи, слід звернути увагу на таке: трансакціональний підхід теоретично обґрунтовує участь в інтеграції широкого кола держав; ефективність інтеграції залежить не від наднаціональних інституцій, а базується на ідентичності як передумові існування в межах інтегрованої спільноти простору безпеки; формування колективної ідентичності здійснюється шляхом залучення до співробітництва багатьох соціальних груп [6, с. 464].

Таким чином, будь-яка інтеграція, а тим більше в європейському масштабі, – надто складний і багатовимірний процес, щоб його можна було зрозуміти за допомогою лише якогось одного наукового підходу.

Дослідники проблем європейської інтеграції, незважаючи на різні дефініції станів та відносин, зосереджуючись переважно на відносинах суспільства і об’єднань індивідів та політичних сил, зазначають, що інтеграція відбувається водночас і на національному рівні, з інтегруванням відносин у межах державних кордонів, і на міждержавному, коли інтеграція в економічній, політичній та культурній сферах пов’язує і зближує держави. Об’єднана Європа має ґрунтуватися не стільки на формальних інституціях та політичних

деклараціях, скільки на конкретних спільних економічних досягненнях, спільних стратегічних економічних інтересах, на дедалі більш інтегративних і глибоких формах економічної, науково-технічної, соціальної, культурної співпраці, щоб ЄС зміг стати реальною силою, яка б виступала за стабільність, співробітництво та порозуміння в ширшому світовому аспекті.

Реальний розвиток європейських інституцій не забезпечує єдиних контекстуальних посилань для розробки інтеграційної теорії. Отже, для пояснення реальних процесів інтеграції має бути використаний весь накопичений науковий арсенал теорій інтеграції, кожна з яких порушує суттєві проблеми і пропонує слушні способи їх розв'язання.

Література

1. Американская социология: Перспективы, проблемы, методы. Москва, Прогресс, 1972. 392 с.
2. Клименко О. Євросоюз: інтеграційне сьогодення / О. Клименко // Дослідження світової політики: Зб. наук. пр. Вип.8. Київ, ІСЕМВ НАН України, 1999. 64 с.
3. Клименко О. Військово-політичні проблеми спільної Європи / О. Клименко // Дослідження світової політики: Зб. наук. пр. Вип.10. Київ, ІСЕМВ НАН України, 2000. 118 с.
4. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: Монографія / А. С. Філіпенко (кер. авт. кол.), В. С. Будкін, М. А. Дудченко та ін. Київ, Знання України, 2004. 304 с.
5. Піляєв І. С. Рада Європи в сучасному інтеграційному процесі [монографія]. Київ, Видавничий Дім „Юридична книга”, 2003. 436 с.
6. Цыганков П. А. Теория международных отношений / П. А. Цыганков Москва, Гардарики, 2002. 590 с.
7. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: [підручник] / Л. Д. Чекаленко – К.: Либідь, 2006. – 712 с.
8. Haas E. V. The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957 / E. V. Haas. Pp. 283-317.
9. Stubb A. C. J. A Categorization of Differentiated Integration / A. C. J. Stubb // Journal of Common Market Studies. Vol 34 (2). 1996. 283-295 pp.
10. Wheare K. C. Federal Government / K. C. Wheare London: Oxford University Press / Royal Institute of International Affairs, 1963. 266 p.
11. Эрлих А. Р. Современные мировые системы в анализе Йохана Галтунга / А. Р. Эрлих // Социально-политические науки. 1992. № 2-3.

ЗМІСТ
ВШАНОВУЮЧИ ЮВІЛЯРА

Валерій Смолій

Слово про ювіляра.....4

Олександр Завальнюк

Alma mater Руслана Постоловського у 1960-1970-х рр.
(До історії Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту)8

Роман Михальчук

Професор Руслан Постоловський – науковець та управлінець
(До 70-річчя заслуженого діяча науки і техніки України).....20

РОЗДІЛ 1. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Олег Озимчук

Причини конфронтації Англії та Франції в XII – на початку XIV століть32

Юрій Терешко, Оксана Левак

Початок правління прем'єр-міністра Джуліо Мазаріні – «тіні Рішельє»
і зовнішня політика Франції у Західній Європі в період тридцятилітньої
війни (1643-1647 рр.).....38

Наталія Плюта

Демографічні, економічні та політичні фактори розвитку колоніальної
ідеї у Франції в новий час48

Катерина Шевчук

Трансформаційні процеси в естетиці на початку – в першій половині
XX ст.56

Ігор Десятничук

Чехи та чеські землі у фокусі прагнень чеських німців у роки
Першої світової війни65

Світлана Шульга

Волинські чехи у зовнішній політиці міжвоєнної Чехословаччини.....73

Степан Сняк

Польська державна політика у сфері військово-фізичної підготовки.....82

Андрій Слесаренко

Друга світова війна та Голокост у кінофільмах чеських режисерів
Збинеска Бриниха та Юрая Герца.....91

Ігор Філіпчук

Інтелектуальна підготовка демократичного руху в Чехословаччині
1967-1968 рр.: суспільно-історичні обставини 99

Тетяна Опанасюк

Становлення і діяльність опозиційно-радикальних течій в СРСР
у 1987-1989 рр. 109

Інна Мартинчук

Особливості внутрішньопарламентської боротьби в Словацькій
республіці в 1993-1998 рр. 118

Тетяна Шамсутдинова-Лебедюк

Особливості сучасних взаємовідносин чоловіка й жінки у ісламі 128

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Андрій Блануца

Земельні надання на умовах земської служби як елемент станової
культури у Великому Князівстві Литовському (Друга половина XV –
середина XVI ст.) 138

Андрій Гурбик

Концепти «Звичай» і «Право» в звичаєво-правовій культурі
українських земель XVI – XVII ст. 145

Богдан Прищепя

Планування та забудова замку князів Острозьких у Старокостянтинові 159

Галина Панишко

До питання політичних аспектів українсько-польських:
від Люблінської унії до Люблінського трикутника 169

Олена Прищепя

Освітні практики Речі Посполитої на Правобережній Україні
(1773–1793 рр.) 177

Микола Кучерепа

Правовий і майновий статус православної церкви у Польщі
у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) 184

Любов Заглинська, Оксана Лукомська

Історичний аспект розвитку економічної освіти в Україні 199

Юрій Крамар

Професійно-технічна освіта на Волині у міжвоєнний період
(1921–1939 рр.) 205

Руслана Давидюк, Віталіна Данильчук

«Рідні хати» як проурядові культурно-освітні осередки Волинського воєводства 213

Юлія Візіїв

Волинський пласт: хронологія розвитку 220

Володимир Баран

Військово-чекістські операції НКВС проти українського підпілля в Західній Україні: 1939–1941 рр. 229

Валентина Доброчинська

Пропагування радянської освіти у періодичних виданнях Волинської та Ровенської областей (1939–1941 рр.) 237

Ірина Рибачок

Богословсько-педагогічна академія УАПЦ в Мюнхені 1946-1952 рр. (До 75-ліття від заснування) 244

Олена Ворон, Оксана Ворон

Релігійна політика на Рівненщині у 50-60-х роках ХХ століття 254

Дмитро Малезжик

Репресивна політика радянської влади проти творчої інтелігенції УРСР (Друга половина 1960-х рр.) 262

Олександр Комарніцький

Рівненський педінститут у роки Горбачовської перебудови 268

Сергій Жилюк, Лариса Паніна, Сергій Шапранський

Державно-церковні відносини на Житомирщині у контексті суспільно-релігійних трансформацій 1989-1991 рр. 277

Руслана Шеретюк

Мистецтво як чинник формування національної ідентичності: український контекст 285

Ірина Панчук

Сучасні протестанти в Україні: особливості ідентифікації 292

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ, МЕТОДОЛОГІЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Анатолій Філінюк, Олександр Григоренко

Мистецтво Волині ХVI – ХVII ст. у науковій спадщині професора Мечислава Гембаровича 302

Grzegorz Baziur

Świadomość narodowo-państwowa i jej rola w procesie samoidentyfikacji obywatelskiej społeczeństwa ukraińskiego – wybrane problem308

Сергій Троян, Наталія Нечаєва-Юрійчук

Перша світова війна 1914–1918 рр. і маніпуляція свідомістю людини в умовах зародження нової світ-системи331

Максим Гон, Наталія Івчик

Полпотівське «взірцеве суспільство» у дискурсі історії повсякдення341

Оксана Гуменюк

Повсякдення радянської господарської культури: історіографічний аналіз349

Сергій Троян

Постколоніальні студії: західний і український дискурс358

Наталія Кінд-Войтюк

Інноваційні виклики вивчення історії у контексті реалізації завдань нової української школи365

Кароліна Цинк

Охорона довкілля як об'єкт екологічної освіти (соціологічне дослідження позицій українських студентів)372

Тетяна Кузьма

Музей як місце історичної пам'яті: практики Берліну383

Алла Киридон, Віктор Троян

Європейська ідентичність у парадигмальних обрисах космополітичної концепції Ульріха Бека391

Оксана Кундеус

Концептуальні основи європейської інтеграції400

Алла Киридон

Колективна пам'ять як ціннісно-смілова матриця національної ідентичності405

Олег Санжаревський, Наталія Байда, Андрій Стемпіцький

Приватні військові компанії: міжнародний досвід та перспективи для України414

Відомості про авторів.....422

Наукове видання

Слов'янський світ і Україна

Збірник наукових праць на пошану ректора
Рівненського державного гуманітарного університету,
професора Руслана Постолювського

Технічний редактор
О. М. Борилюк-Міськов

Підп. до др. 08.09.2021.

Формат 70x100¹/₁₆.

Папір офсет.

Друк цифр.

Гарнітура Таймс.

Ум. др. арк. 33,6.

Обл. вид. арк. 33,6.

Тираж 100 прим.

Видавець О. Зень
Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.
пр. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022;
тел.: 068-025-067-4; olegzen@ukr.net

Друкарня: «Формат-А»
вул. Центральна, 58, с. Корнин
Рівненського р-ну Рівненської обл.,
35304, 0362-20-53-37